

ETKİN ÖĞRETİM ÜZERİNE (*)

II

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Yukarda adları sayılan okul, yöntem ve sistemler, yakından incelenirse, bunların hepsinde de öğretimin en önemli özeliği (hassası) olan etkinlik (activity) ilkesinin bulunduğu görülür. «Öğretim» hakkında yaptığımız açıklamalarla bunları birleştirecek olursak, öğretimin, aslında «edilgin» bir «iş» değil, «etkin» bir «iş» olduğu görülür. Daha çok da yeni bir şey öğrenmek durumunda bulunan öğrencinin etkinliği. «Etkin öğretim», öğretmenin çabasıyla yapılan veya yapıldığı sanılan eski öğretim anlayışına karşıt olarak ortaya atılmış bir terim olsa gerektir. Bu nedenle biz, bazen yaygın olan anlamıyla «etkin öğretim» derken demek istediğimiz gerçek bir «öğretim»; «öğretim» derken de demek istediğimiz «etkin öğretim» dir. (**)

Baştan beri açıklamaya çalıştıklarımızı derler toparlarsak şöyle bir sonuca varabiliriz: Öğrencinin kendi kendine etkinlik göstererek öğrenim yapması veya «etkin öğretim» demek, onun ilgi duyduğu öğrenme konusunu bir amaçla çözümlemesi ve orada bulduklarını birleştirerek bir birleşim yapması demektir. Kuşkusuz, bu, kolay bir iş değildir. Bunda, bir öğretmen olarak, bizim de rolümüz olacaktır. Aksi halde bu, okul öğretimi (eğitsel değer taşıyan bir öğretim) olamaz. Öğrenci, ilgi duyduğu öğrenme konusunu çözümlemeye çalışırken önemli noktaları belirtmek ve kalanının öğrencinin görüş ve anlayışıyla tamamlanmasına yardım etmek bizim ödevimiz olacaktır. Bu öğretim görüşü —yukarda belirtmeye çalıştığımız— J. Dewey'in öğretim görüşünden farklıdır. Kanımızca okul öğretimine de en uygun olanı budur. Bunu bir benzetme ile açıklayalım:

Öğretim —yahut daha özel bir deyişle— «etkin öğretim», arıların fennî kovanda bal yapmalarına benzetilebilir. Burada doğa çevresi ve kovan «öğretim çevreleri» dir. Kovanı, okul, derslik, işlik, uygulama bahçesi, kitaplık,... gibi öğretim yerleri olarak düşünebiliriz. Arılar «öğrenci», arıcı da «öğretmen» dir. Bal, öğretimin sonucu olarak oluşturulan «iş» veya «eser» dir. Bal iki biçimde elde edilir: (1) Doğada arıların doğal olarak yaptığı gibi, (2) fennî kovanlarda. Arıların doğal biçimde bal yapmaları öğretimin okul dışındaki veya okul öncesi haline, yahut —daha sistemli biçimiyle— J. Dewey'in öğretim görüşüne benzetilebilir. Böyle olunca, fennî kovan da yeni okul veya öğretim anlayışını simgeler. Fennî kovan, az zamanda bol ve belki de daha iyi ürün almak amacıyla yapılır. Her ikisinin oluşumunda geçen olaylar —bir olay olarak— aynıdır. Fennî kovan

ile doğal kovan arasındaki en önemli ayırım, özel olarak hazırlanan «yapay petek» in arıların bal yapmalarına yardım edecek biçimde kovan içine yerleştirilmiş olmasıdır. Burada, yapay peteği, okulda öğretmenin hazırlayacağı «öğretim planları» na benzetebiliriz: Öğretim konularını çocuğun çözümlemesine ve bireşim yapmasına yardım edecek biçimde yapılacak planlamalar, gerekli araç ve gereçlerin zamanında hazırlanması gibi. Bunu yapmak, okulda öğretmenin «öğretim rehberliği» olacaktır. Zor durumda kalınca —doğada arıların bal yapmaları gibi— öğrenciler de kendi kendilerine az çok bir şeyler öğrenebilirler; fakat, «okul» adlı modern kurum, tamamıyla doğanın tutsağı olamaz. Az zamanda bol ve daha iyi ürün almak onun da hakkı olmak gerekir. O halde, öğretimin oluşması üzerine etkide bulunacak öğretim planlarının yapay petekte olduğu gibi çerçevesini hazırlamak, öğretim sırasında da —peteğin bal ile doldurulması gibi— öğrencilerin öğrenmelerine yardım etmek de öğretmenin ödevi olacaktır.

Etkin öğretimin «kalıp» haline getirilmiş belli biçimleri olamaz. «Şöyle olursa etkin öğretindir; böyle olursa etkin öğretim değildir» gibi uygulanış biçimini ayrıntılarıyla gösteren önyargılarda bulunmak doğru olmaz. Bir öğretimin gereği gibi yapıлып yapılmadığı veya «etkin öğretim» in olup olmadığı, onun, bütün boyutlarıyla ortaya konmasından sonra anlaşılabilir. Olumlu bir «iş» in yapılması uğrunda öğrenciyi etkinliğe sürükleyen ve öğretmen rehberliği ile yapılan her çalışmanın etkin öğretim olacağını bir ilke olarak kabul etmek ve bir öğretimin iyi veya kötü, yahut «etkin» veya «edilgin» olduğunu ona göre değerlendirmek uygun olur. Öğretim sonunda konu ile ilgili olumlu bir eserin (kompozisyon yazmak, resim yapmak, harita çizmek, üç boyutlu eserler yapmak, bir piyesi sahneye koymak, bir ağaç dikmek, çiçek yetiştirmek vb.) ortaya konması şarttır. Böyle bir işin oluşumuna yardım etmek için yapılacak her şey, hatta bir konuşma ve tartışma da «etkin öğretim» e uygun bir çalışma biçimi olabilir. Çünkü, bu zamanda, öğrenci, konusu ile ilgilidir, zihni çalışma halindedir. Öğretmenini veya bir başkasını dinlemekle yukarıda açıkladığımız —öğretimin temel işlemini oluşturan— «çözümleme» ve «bireşim» işini daha kolay yapmaktadır.

Bazı meslektaşlar, küme çalışmalarını «etkin öğretim» anlamında kullanmaktadırlar. Kuşkusuz, küme çalışması, etkin öğretime uygun bir etkinlik türü olabilir; fakat «etkin öğretim» için bu yeterli değildir. Etkin öğretimi daha geniş bir anlamda anlamak gerekir. Etkin öğretim, öğrencilerin ilgisine, konuya ve eldeki olanaklara göre bireysel, küme ve sınıf çalışması biçimlerinde yapılabilir. Bunların her birinin ayrı ayrı yeri ve değeri vardır. Küme çalışmasının öğrencilere kazandırdığı girişim ve işbirliği ruhu, diğer öğretim yöntemlerinin değerini gölgelememelidir.

Burada belirtilen biçimdeki etkin öğretimde konu, elden geldikçe öğ-

rencilerin «doğal», değilse «yapay» ilgileri ile seçilir. Ana çizgileri —ki buna ünite planı diyoruz— birlikte planlanır. Konunun işlenmesi sırasında yapılacak işler buraya yazılır. Bu işlerin her birinin nerede ve nasıl yapılacağı, öğrencilere ne gibi bir çalışma düzeni verileceği, yani ayrıntıları günlük plan ve onun eklerinde —gelişmeye elverişli— bir çerçevede gösterilir.

Öğretim sırasında bu çerçevede niteliğindeki plan, öğrencilerin bireysel, küme ve sınıf çalışmalarıyla ders ve yardımcı kitaplardan, sözlüklerden ve ansiklopedilerden, öğrencilerin bu konulardaki eski ve yeni yaşantılarından yararlanarak olumlu bir eser ortaya konur. Böylece öğretim tamamlanır. Bir ünitenin veya öğretim konusunun öğrenci kümelerine paylaştırılmadığına ve her kümenin konunun belli bir kısmını hazırlamaktan sorumlu tutulmadığına dikkat edilmelidir. Çünkü, etkin öğretimi yalnızca bu anlamda anlayanlar ve uygulayanlar vardır. (**)

Uygun öğretim çevresinde anlayışlı rehberlikle yapılacak bu tür çalışmalarla öğrenci, (1) bilgili, (2) işten anlar ve işi sever, (3) yaşamını kazanmada girişken ve becerikli, (4) madde, şekil ve ses gibi güzel sanat eserlerine değer veren, (5) başkalarıyla iyi geçinen, sevilen, sayılan bir kimse olarak yetiştirilmiş olur. Böyle bir kimse, aynı zamanda, insan ve eşya değerini bilen, doğa ve kültür eserleri karşısında duyan, düşünen, işlerini başarı ile sonuçlandıran, yapan ve yaratan bir kimse olabilir. Toplum da aileden böyle bir kuşak yetiştirilmesini istemiyor mu?

Hiç kuşku yok ki, böyle bir öğretimin konu seçimi, planlaştırılması, teknik ve uygulamaları, bugün dar anlamıyla bilinen «etkin yöntem» anlayışından bir hayli farklı olacaktır.

(**) Bugün bazı meslektaşlar «etkin öğretim» veya «proje yöntemi» gibi adlarla yaptıkları uygulamalarda seçilen bir konunun çeşitli kısımları, öğrencilerin istek ve ilgileri gözönünde bulundurularak kümelere paylaştırılıyor. Her küme aldığı, konuyu, kendi arasında yeniden planlaştırıyor ve gerekmişse, öğrenciler onun da kısımlarını birer bireysel ödev olarak paylaşıyorlar. Sonra, her küme veya öğrenci, üzerine aldığı ödevi, çok kez zihin düzeylerinin üzerindeki kitaplara da başvurarak çeşitli kaynaklardan hazırlıyor ve sonucu bir rapor haline getirtiyorlar. Başka bir zamanda da bu raporlar, bir öğrenci tarafından sıra ile okunuyor veya anlatılıyor, üzerinde sınıf tartışması yapılıyor. (Tartışma gününde bütün öğrencilere tartışma yapılacak konuya hazır gelmeleri bildiriliyor.) Böylece etkin öğretimin uygulandığına inanılıyor. Mesleğe girişimin ilk yıllarında ve sonraları buna benzer bir yöntemi ben de uyguladım. Böyle bir yöntemde, öğrencilerde, her ne kadar arkadaşlarıyla işbirliği yapmak gibi bazı toplumsal özelliklerin geliştiği görülüyorsa da her küme, hatta küme içinde her öğrenci, üzerine aldığı kısma çok önem veriyor, fakat diğerlerinin konusunu şöyle böyle öğreniyordu. Çocuğu tıkabasa bilgi ile doldurmak istemiyoruz ama öğrenilen şey, harcanan zamana da değerlidir. Bu yöntemin iyi tarafını alarak değişik bir yöntem geliştirmek zorundayız. Sözümlü ettiğimiz yöntem bunu sağlayacaktır.